

МИСТЕЦТВО БАНДУРИСТІВ У КОНТЕКСТІ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

Статтю присвячено дослідженню бандурного мистецтва в осяганні смислових параметрів бандурного вираження з позицій філософії та поезики бандурної речовості звучання з визначенням вокально-інструментального синкретизму бандурної творчості. Проаналізовані естетико-психологічні та етико-філософські показники бандурної речовості звука і її виконавського подання з обґрунтуванням спеціального поняття бандурного вокалу як культури християнського смирення та артистичної світської вишуканості в традиції виконавської майстерності бандуриста.

У ХХ столітті на одне з провідних місць інструментального оздоблення музичного буття виходять інструменти щипково-струнного типу, серед них і українська бандура. Делікатне, барвисте звучання цього інструмента виділяється в сучасному розгалуженні на користь втілення символіки національної традиції у художній сфері. Самий факт академізації такого роду мистецтва значною мірою пов'язаний із засадами мислення в річищі мультикультуралізму в професійній музиці початку ХХІ століття й тенденціями зближення популярної та фахової сфер. Природний вокально-інструментальний синкретизм бандурного мистецтва закладений генетично та усвідомлений у сьогоденні бандурного виконавства. Цей синкретизм складає неповторну якість та актуалізовану перспективу розвитку бандурної творчості як надбання нового інструментального мислення.

Тема статті визначається музично-естетичним та онтологічним баченням сучасної композиторської та виконавської бандурної творчості. Об'єктом виступають позиції теорії виконавства в її онтологічному нахилі, запропонованому В. Медушевським та інтонаційно-семантичними розробками вітчизняного музикознавства та естетики, в їх проєкції на історичні накопичення бандурного мистецтва. Предметом статті обрано інструментальні та вокально-інструментальні обробки фольклорних зразків в аспекті *двоїстості* вираження бандурної вокальності й інструменталізму, а також у відродженні виконавського синкретизму творчості кобзарів-бандуристів у їх еволюційній ході аж до сьогодення. Остання усвідомлюється як служіння-гра, у єдності патріотичної діяльності кобзарів – героїв-пророків і мучеників нації.

Метою даної статті є виділення архетипових стрижнів значень виконавської творчості в осяганні бандурної специфіки гри як стилістичного обсягу первісно-фахової, академічної та неосинкретичної спрямованості творчості. Досягнення поставленої мети обумовлює вирішення таких **завдань**: аналіз смислових параметрів бандурного вираження з позицій філософії та поезики бандурної речовості; визначення художньо-образної та формально-структурної типології бандурного репертуару в аспекті історично-стильової змінності ідеї бандурного артистизму; здійснення проєкції історично-генетичних показників еволюційного руху кобзарсько-бандурного мистецтва на художнє сьогодення; формулювання висновків про вокально-інструментальний синкретизм бандурної творчості.

Методологічним ґрунтом є положення теорії О. Лосева [1], [2] щодо символічної місткості мистецтва архетипу, що запліднює найвищі здобутки інтелектуалізму мистецтва цивілізації. В галузі естетики та мистецтвознавства акцентуються праці спадкоємців інтонаційної концепції Б. Асаф'єва [3], зокрема В. Медушевського [4-7], В. Холопової [8-10] та інших. Результати дослідження, положення і висновки статті можуть бути використані у подальшому розвитку теорії виконавського мистецтва в цілому, в історії та теорії бандурного виконавства. Висновки та матеріали аналізів представляють інтерес для лекційних курсів з історії та теорії виконавства на бандурі, історії вітчизняної музики.

Бандурне мистецтво в контексті стилістичної еволюції європейського художнього професіоналізму вимагає обґрунтування філософсько-естетичних та загальнотеоретичних показників. В матеріалах і дослідженнях виконавсько-теоретичних, практичних та історичних аспектів бандурної творчості виділяються напрямки фахових розробок питання мистецтва бандурної гри. При цьому впливає уявлення про дефіцит теоретичних узгоджень з конкретикою фахових навиків виконавця-бандуриста. Специфіка майстерності останнього суміщає несумісні в інших ланках музичного професіоналізму технології вокальної та інструментальної гри. Звідти постає установлення на пошуки узгодження заощаджень теорії прикладного виконавства й узагальнень високого наукового рівня за типом концепційного естетики та мистецтвознавства сьогодення.

Філософія та поетика бандурної речовості відзначає позиції, що відтворюють змістовні універсали бандурного мистецтва. Регістрова нерівність звучання бандурного діапазону втілює ідеї ієрархічного узгодження різного в межах православного ренесансу, а синкретична місткість у бандурну фактуру натуральності вокалізації виступає як унікальна якість символіки речовості інструмента. Бандурна гра – співець і інструмент – знаходиться на перехресті культурних спрямувань традиційного та нового мислення, коли центризм духовного осягання світу і гуманістичний антропоцентризм дивно переплелися у служінні-грі бандуриста-пророка і бандуриста-жебрака. Двоїстість вокальності та інструменталізму в звуках бандури втілює художню й сакральну-первісну містичну речовість «приховування природного тембру людського голосу» (за формулою Б. Асаф'єва [11]) заради прислуховування до «Таємного».

Бандурний вокал, пов'язаний із щипково-мелодійною природою інструмента, несе подих старовинно-церковної та ренесансно-делікатної (мадригальної) дооперної манери співу, за якими вбачається культура християнського смирення і артистичної світської вишуканості співців-лицарів. Зовнішній вигляд бандури, до якої схиляється музикант і цим відсторонюється від оточення і від самого себе, втілює позицію надособового значення. Ця гуртова гетерофонність для всіх народів світу складає виток художнього винаходу – і тільки в бандурній емблематиці удостоюється поваги як втілення родової пам'яті культурного самовираження нації.

Підсумовуючи зроблені спостереження, вкажемо на філософію бандурного виконавства як на світоглядно-диференційоване уявлення про його значущість у культурному розкладі людства, що закономірно ґрунтується на архетипових вимірах бандурного мистецтва. Філософія бандурного звука – це вчення, що осмислює буттєві, матеріальні й духовні чинники творчості вказаного типу. Узагальнення цих спостережень зазначаємо у формулі: диференційована сонорність як символ козачої соборної спільності, що керована надособовим ліризмом вокального ряду як уособлення голосу нації. Поетика бандурної виразності, як майстерність метафоричних нашарувань змістів-образів, укладається у вираз: «театр одного актора в двох персонажах». Місткість даного формулювання охоплює й ті моменти вираження, коли реально звучить тільки інструментальний пласт; адже мова йде про особливого роду епічно відсторонену лірику, яка, при багатстві моторно-звукових надбань, завжди тяжіє до мелодичного пісенного подиху в різноманітті фактурних реалій, народжених жанрово-стилістичними вимірами музики.

Виділення цих понять – філософія і поетика бандурної речовості звука – дозволяє скласти в теорії фахового виконавства змістовно обґрунтовані висновки про мовленнєві значення гри, про семантично-семіологічні ознаки саме даного інструментального і вокального вжитку. Але специфіка зростання бандурного мистецтва від народного професіоналізму до академічного рівня акцентує форми виступів, в яких цілісність закінченого твору корегується потребами транскрипції, обробки, імпровізації, нарешті, в тих межах виявлення, що відбивають реалії творчих потреб сучасного художнього буття.

Дослідження художньо-образної типології бандурного репертуару виявляє такі спрямування: бандурний репертуар класики кобзарської діяльності січової та післясічової діб; фольклорно-професійний етап роботи бандуристів; бандурний репертуар перехідної доби романтичного ХІХ століття, коли фольклоризація бандурного професіоналізму складала паралель загальноєвропейському фольклористичному нахилу музичного народництва; бандурний репертуар у вітчизняному мистецтві ХХ століття, в якому головує концертно-професійний статус виступу бандуристів. Перший типологічний склад бандурного репертуарного вжитку назвемо синкретичною бандурною співогрою. Другий – романтичною еkleктикою художнього співіснування фольклорних та професійно-фольклористичних форм виступів й відповідних жанрових заощаджень. Третій бандурний тип, що реально співіснує з вищеназваними, але явно має привілеї у розвитку і в культурному попиті, називаємо «бандурним модерном» здобутків ХХ і початку ХХІ століття (поняття модерну використовується як ідея кардинального оновлення даної конкретної сфери).

Типології бандурного мистецтва (синкретичний, еkleктичний та бандурно-модерновий) містять фактурно-речово представлену втіленість у грі художньо-образного подвоєння-потроєння складових цілого виступу митця-бандуриста. А саме: синкретичний тип як театр одного актора в двох персонажах – театр двох акторів в одній особі (як інтерпретаційна інверсія першого); еkleктичний тип як поєднання синкретичного виконавства з традиційною художньою театралізацією; бандурний модерн як гіпербола розгортання бандурного виконавства в ансамблях бандуристів разом з комбінаторикою інверсії значень у виступах жіночих ансамблів.

Резюме історичного огляду з позицій виявлення естетико-психологічних усталень бандурної майстерності пропонуємо у таких формулюваннях: аklасичне демонстративне образно-метафоричне подвоєння-помноження чинників артистичного вираження й видового самоствердження як синкретизму-синтезу концертності-театральності-ритуаліки, заради символізації художніх, поза- й надхудожніх цінностей буття нації та людської спільноти взагалі; багатоскладовість жанрово-репертуарних та діяльнісно-творчих граней фахової здатності бандуриста; зрощеність із невиражальною виразністю умовно-ритуальної театралізації виступу, що так органічно поєднує бандурну ансамблеву репетитивність із мінімалістськими спрямуваннями сучасного мистецтва; гіпербола артистичної двоїстості у вокальності-інструментальності бандуристів як носіїв архаїчного здобутку шута-героя, майстра-Учителя класичної козацької доби, театралізовано-концертної вдачі виконавця й фахової багатоскладовості композитора й виконавця як такого в мистецькому бутті сьогодення.

Підсумовуючи зроблені узагальнення щодо філософсько-естетичних та загально-теоретичних показників бандурної творчості в контексті мультикультуралізму, виділяємо наступні позиції: вихідним поняттям виступає виконання, розуміння його в онтологічному нахилі, запропонованому В. Медушевським, доповнюється спостереженнями: архетиповий стрижень значень, що охоплює дорелігійний та християнський зміст музичної онтології – відповідно втілюючи синкретичний, еkleктичний та модерн-репертуарний показники композиційних принципів бандурної творчості; в разі осягання бандурної специфіки гри-майстерності традиційна класифікація музичної фахової розгалуженості за вокальними та інструментальними ознаками, за жанровими відмінностями театральності та концертності, за соціально-ціннісною розмежованістю фольклорно-прикладного та художньо-самоцінного, нарешті, за професійними спеціалізаціями «виконавець», «композитор», «режисер» та ін. – виявляється неточною. Пропонуємо вибудову поняттєвих рядків щодо бандурного виконавства – у зверненні до нетеатральної театральності виступу бандуриста; вокальну сторону бандурного виступу, лише умовно присутню в самі інструментальній грі неспіваючого бандуриста, позначаємо за допомогою поняття «бандурний

вокал». Інструменталізм бандуриста походить від вокальної здатності інтонування, виток якого – в інтонаційному потенціалі строю інструмента, корегованого у виконавському сьогоденні академічними здобутками класичного вокалу.

Онтологічні чинники бандурного виконавства-творчості, будучи розгорненими в історично-стилістичній етапності розвитку цього роду мистецтва, розкриваються в конкретній змінності епохальних орієнтирів протягом п'яти століть існування розглянутого інструмента і в актуальній багатошаровості творчої практики бандурного сьогодення. Так, розрізняємо етап синкретичної бандурної гри козацької доби, коли естетичний орієнтир вибудовується психологією гуртово-товариського спілкування і в якому оригінальний сонор бандури символізував звучання козацько-соборних єдностей. Спеціально відокремлюємо романтичну еклектику співіснування від XIX століття у художньому вжитку фольклорних та професійно-фольклорних форм другого етапу розвитку цього інструмента. Паралельність розвитку бандури до академічного інструментарію орієнтувало на відповідний оркестральний ідеал звучання, що й спрямовувало пошуки бандурного репертуару й стилів виконавських виступів аж до сьогодення. Бандурний модерн постає як перспектива естетичної еволюції бандурного мистецтва. В ньому є довіра до самоцінності існуючого образу, до використання його переваг та унікального ества у функції самодостатньої художньої якості.

Аналітичний розгляд творів для бандури визначається синкретизмом і видовим синтезом сучасності. Сьогоденне бандурне виконавство диференціюється на вокальну та інструментальну спеціалізації. Інструменталізм бандурної творчості трактуємо на засадах уваги до інструментально-бандурної виразності звучання – в узгодженні з потребами інструментального спрямування мислення академічної музики сьогодення – і водночас не-відсторонення від вокальності європейського музичного мислення, вихованого християнською культурою. Сучасна бандура, діставши академічного статусу лише у другій половині XX ст., перескочила традиційний для всіх інструментів етап наслідування голосу, з одного боку, виходячи відразу в позавокальну ударно-щипкову традицію інструментальності, з іншого боку, зберігаючи генетично закладений вокально-інструментальний синкретизм навіть в чисто інструментальному втіленні.

У звучному просторі сучасного музичного мистецтва, підпорядкованому тембральності мислення, на передній план композиторської уваги виходять позиції характерності, оригінальності звучання, втілювані у специфічних інструментальних прийомах гри. Мова йде про твори неоркестрового квалітету, які виражають спеціальною мовою ідейні засновки нової музики, у тому числі нової духовної музики. Огляд інструментальних творів для бандури засвідчує інтенсивність процесу академізації даного інструмента, в якому вокальна співучість як засіб і символ впливу підпорядковані ідеї чистого інструменталізму. Етнографічний фольклоризм та посилення на зв'язки із духовним жанром засвідчують суто художнім засобом інструментального наслідування вокальний виток специфіки бандурного звучання. Міфологізація ідеї складається через емблематичність уявлення про театр двох акторів, заміщаючи сукупним сприйняттям реалії інструментального виступу як такого.

Партії вокально-інструментальних творів у бандурній творчості виступають у різних типах співвідношень, обумовлених традиційно-історичними, класично- та ново-музичними тенденціями: супроводжуюча функція інструментальної партії для власного вокалу у більшості творів куплетно-пісенного жанру (українська народна пісня як салонно-концертне виконання); специфічне театралізовано-епічне сполучення традиційного українського речитативного співу в неодмінному супроводі бандури в думках, вільний нерівноскладений вірш яких підкоряє собі не тільки побудову інструментальної партії, але й самої імпровізаційної мелодики думи; втім часто зустрічаються зображально-

самостійні інструментальні епізоди; дещо інша театралізована ситуація при виконанні під бандуру арій белькантового типу, коли при провідній ролі оперного вокалу інструментальна партія бере досить активну участь у драматургічній дії твору; ансамблево-симфонічне співвідношення партій голосу та інструмента, коли паритетний його характер відзначається технічно ускладненим типом викладу, виконавської реалізації кожного; як правило, такі твори характеризуються й симфонічною масштабністю форми; твори естрадно-пісенного спрямування з залученням відповідних засобів музичної мови та аранжування супроводу.

Огляд творів для бандури, в яких вокальний ряд складає стрижнєве утворення в процесі художнього вираження, виводить на певні узагальнення. Бандурна посадка сидячи з інструментом в руках провокує дещо відмінне від оперного звуковидобування. Бандурний вокал має спорідненість співочої манери із камерністю мадригальної традиції, генезис якої збігаються з часом народження бандурної творчості в її вокальній сутності. Театральність саме у випадку виступу співаючого та граючого актора-проповідника вказує на понадмузичну цінність національної емблематики в бандурному виконавстві.

Висновки

Український народний інструмент бандура, який став невід'ємним атрибутом козацького епосу та академізований у ХХ столітті, самою унікальністю свого буття відтворює іманентну емблематичність глибинних властивостей українського менталітету, стверджує національні та позанаціональні, християнські та дорелігійні, мистецькі та позамистецькі засади мислення й поведінки-діяльності українців. Диференційована сорорність звучання бандури виступає як символ козацької соборності, як гуртова гетерофонність з наголошеною лінією юродства-просвіти кобзарського подвигу. Вокально-інструментальний синкретизм бандурної творчості, що концентрує первісні її позиції та надбання сучасного інструментального мислення у їхніх збігах, органічно і своєрідно втілює атрибутивність культурних пересічень української ментальності.

Нашарування виконавської майстерності бандуриста укладається у двоїстість поняття «театру одного актора в двох персонажах». Вихідним ступенем театралізації бандурної творчості виступає образ фольклорного бандуриста, закінчує цей ряд багатозначна символіка «відображення відображення» в інструментальному виступі сучасного віртуоза-інструменталіста на бандурі зі збереженням співучої мелодійної сутності вокального вираження. Вокальний аспект бандурного артистизму, як реальний та потенційно присутній в інструментальній грі бандуриста спів, виводить на спеціальне явище – бандурний вокал. Самий інструменталізм бандуриста набуває вокальної здатності інтонування, корегованої оперно-камерними класичними принципами, а також старовинно-церковною і ренесансно-мадригальною манерами – співзвучними із сучасними тенденціями позаоперних стилів.

В історичній еволюції бандурного мистецтва як актуального культурного надбання визначаються стрижнєві типологічні спрямування, конкретизовані змінністю епохальних орієнтирів творчої практики: первісний синкретизм бандурної гри, романтична еkleктика співіснування фольклорних і академічно-професійних форм творчості і бандурний модерн кінця ХХ – початку ХХІ століття. Бандурні авторські обробки фольклорних жанрів віддзеркалюють первісний синкретизм в сольних та ансамблевих виступах, втілюючи на рівні романтичної еkleктики в сприйнятті слухачів історичну пам'ять національного самоусвідомлення України в єдності із академічною оркестральністю мислення професійних митців. Вказані смислові нашарування об'єктивно увійшли в тілесність інструмента і у вібуючу мелодійність звучання, за якими впізнаємо неповторний та унікальний бандурний вокал.

Сучасне виконавство, що відроджує духовні традиції мислення й мистецьких творів, спонукає до актуалізації системи художньо-ритуальної й релігійної діяльності, в яких вшанування Вищих цінностей сприяло зростанню художньої досконалості. Ідеї художньої самодостатності, ототожнювані з самодостатністю людської гордині, не дістали визнання у мистецькому сьогоденні. Маємо спостереження відносно тяжінь до єдності просвітницько-патріотичної та мистецько-культуротворчої діяльності, що так органічно втілюються у виступах бандуристів, майстерність подання якими музики усвідомлюється як уславлення українства. Культурні виміри в історії передували цивілізаційним – і це положення сприймає сучасна наука, визнаючи етимологічний підхід від «впізнання» у ролі методологічно-провідного: завоювання бандурним синкретизмом-синтезом художнього простору в сучасному мистецтві засвідчує ґрунтовність вказаної мислительної типології для людського буття у цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лосев А.Ф. Философия. Мифология. Культура / Лосев А.Ф. – М. : Политиздат, 1991. – 525 с.
2. Лосев А.Ф. Форма – Стиль – Выражение / А.Ф. Лосев ; [сост. А.А. Тахо-Годи ; общ. ред. А.А. Тахо-Годи и И.И. Маханькова]. – М. : Мысль, 1995. – 944 с.
3. Асафьев Б.В. Музыкальная форма как процесс / Асафьев Б.В. – Ленинград : Государственное музыкальное издательство, 1963. – 378 с.
4. Медушевский В.В. Православное понятие личности: как освещает оно проблемы культуры и музыки? / В.В. Медушевский // Горизонты : сб. ст. – М., 1998. – С. 92-118.
5. Медушевский В.В. Двойственность музыкальной формы и восприятие музыки // Восприятие музыки / [сост. В.Н. Максимов] / В.В. Медушевский. – М. : Музыка, 1980. – С. 178-194.
6. Медушевский В.В. Интонационная теория в исторической перспективе / В.В. Медушевский // Советская музыка. – 1985. – № 7. – С. 5-70.
7. Медушевский В.В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки / Медушевский В.В. – М. : Искусство, 1976. – 254 с.
8. Холопова В.Н. Мелодика : научно-методический очерк / Холопова В.Н. – М. : Музыка, 1984. – 88 с.
9. Холопова В.Н. Музыка как вид искусства / Холопова В.Н. – [2-е изд.]. – М. : Научно-творческий центр «Консерватория», 1994. – 260 с.
10. Холопова В.Н. Формы музыкальных произведений / Холопова В.Н. – [2-е изд., испр.]. – СПб. : Лань, 2001. – 496 с.
11. Асафьев Б.В. (Игорь Глебов) Ценность музыки. De musica / Б.В. Асафьев ; [под ред. Игоря Глебова]. – Петроградская Государственная Академическая филармония, 1923. – С. 5-34.

Н.С. Воронова

Искусство бандуристов в контексте мультикультурализма

Статья посвящена изучению бандурного искусства в постижении смысловых параметров бандурного выражения с позиций философии и поэтики бандурной вещественности звучания с выявлением вокально-инструментального синкретизма бандурного творчества. Обосновывается введение специального понятия «бандурный вокал» как реального и потенциально присутствующего в инструментальной игре бандуриста пения в аспекте культуры христианского смирения и артистической светской утонченности в традиции исполнительского мастерства бандуриста.

N.S. Voronova

Bandura Art in the Context of Multiculturalism

The article is devoted to the investigation of bandura art in comprehension of semantic parameters of bandura expression from the position of philosophy and poetics of bandura wealth material phonation. Special conception of bandura vocal is introduced as really present and potentially present singing in instrumental performance of bandura player in terms of Christian humility culture and secular refinement.

Стаття надійшла до редакції 08.02.2011.